

„Ти Богом посланий, Богдане,
Розбить окови лихоліть.
Ніколи край не перестане
За Теба Господа молитъ”...

„Ти — Визволитель України
Із дівголітньої біди.
З Тобою всюди ми полинем, —
Лише скажи, лише веди...
З Тобою всюди будем мати
Вікторію у боротьбі...
Ти — Український імператор!
Осанна гlorія Тобі!

Як море те, народні лави...
Всі „слави” — у одну злились,
І дзвонами золотоглаві
Позахлиналися — зайшлись.

Цвітуть прапори синьо=золоті
І малинові хоругви...
Святі правиці із кіотів
Благословляють як живі.

Грядеш до Софії пресвятої
На білосніжному коні,
А за тобою — твої вої,
Орлята славної борні.

Квітками путь тобі — дівчата,
Квітки, вінки — куди не кинь...
І щоб на них не наступати
Іде танцюючи твій кінь,

Грядеш... і ллються з груди співи
Із тисяч душ, із тисяч віч...
Які могутні, дужі крила
З твоїх розкинулися пліч.

У голові твоїй заблисили,
Прогнавши мрій неясних дим,
Такі великі, горді мислі,
Що сам ти не повірив їм.

Вже не Москва і не Варшава,
Не за козацтво лише бій,
А Українська Держава
В уяві блиснула твоїй.

Гуде, клекоче пишне свято,
Літають білі голуби...
І сиплють соняшнє злато
Безкраї неба голубі.

У фрагментах до „Базару”, невикінченої поеми, присвяченої листопадовому походові поодиноких загонів української армії на окуповану москалями Україну в році 1921, і трагічній розв’язці цього походу для одного з диверсійних загонів, який був оточений переважаючими силами московської червоної кінноти і був розстріляний до останнього воєзя (всіх розстріляних на берегах річки Звіздаль під Базаром було 359) Стефанович пише:

Лютим, жорстоким дзвоном

Видзвонює сталь...

Скрикує льодом червоним,

Холоне Звіздаль...

Витревать, витревать, брате,

У боротьбі!

Чотири гранати — для ката,

А п’ята — собі

Кулі до чол, як пчоли,

Шабля руба...

Солить землю і солить

Червона ропа.

Лютим жорстоким дзвоном

Видзвонює сталь.

Скрикує льодом червоним

Холоне Звіздаль.

В сонеті „Багряна піраміда”, присвяченім пам’яті Симона Петлюри, поет досягає навіть для нього виняткової висоти і виразності:

Від неї кров — сторіками сторік,

Земля наскрізь гарячою просякла.

Вона встає, багряна, хмаросягла,

Уся — німий в пустелю синій крик.

Немов живий, прокляттям дише лик...

Чиясь рука, погрозою набрякла,

Возстала в твердь — і впала і заклякла

Десь увійшов ще глубше в груди штик

А в висоті, на виклубині хмари

— Чорніш ночей нерукотворні мари,

Блідий мов плат, у пурпурі від ран

Ввесь у страсній незамкненості зору,

Простерся вождь, недвижен, бездихан

Небострімку увінчуочи гору.

В українській історії народ наш приносив неймовірно великі жертви своєю кров’ю, але цим разом, на вівтар червоного московського терору, впали чи не найчисленіші, більші ніж навіть за татарського батиєвого впаду, більші ніж за

часів Яреми Вишневецького, піж за часів першої руїни, більші ніж за кривавого катування України Петром московським по Батурині і Полтаві... В наші часи „Багряна піраміда” дійсно здіймається високо=високо поза досяжні для ока людського хмари...

На початках свого поетичного шляху Стефанович був переважно поет осінніх настроїв і краєвидів. В перших китицях його віршів читаємо:

То ж у душі так тихо, як у церкві,
Коли відправиться, замовкне крилас.
То ж скоро снігу ляже білий перкаль,
А ви приснились.
Ви чуєте, як Осінь тихо, бідно
Розчісую голівки моїм віршам?
Душа тепер як сонний лебідь срібний, —
Не сніться більше!

Інколи ці осінні образи розцвічаються барвами рубінів і крові:

В ґанку, наче вибухли із бутлів вина
Стільки паходців од яблук розлилось.
Аж до крові за вікном рябину
Заціловує мороз.

Але переважні настрої стефановичівської осени — традиційно сумні і журливі:

Перед птахами десь розкрилася
Брама Виріо — просим! —
І в садку у нас, як на криласі
Безголосім,
В синім лісі хмар не розкрилися
Сині галяви й досі.
Засмутилася, — зажурилася
Осінь.

Старовинним, давно минулим безповоротно, українським селянським господарським добробутом просякнена ця осіння поема:

Ходить Осінь, молодиця білолиця,
Мов озера круглі, ясні, — очі сині.
Хоч і любить похилиться — зажуриться
Та багата проте з неї господиня.
Скільки в неї у коморах з поля золота,
Скільки сховано там груш і яблук винних.
Все ховать — її улюблена робота.
Вона любить, щоб у хаті було вільно.
Побілила її біло=кришталево,
Для пташок блакитні вікна одчинила:

... Вилітайте, хто не всиг ще, в синє небо...
Знаю, знаю... Не затримаю вас, милі".

Жовті килими розкинула, стелиться
І ляга мягка під ноги тій підлога.

Чисто, прибрано, а стіни, як з кришталю
І у хаті світло, порожньо, як в склянці,
Тиха-тиха молодиця, мов й не знає,
Що на світі є пісні, музики, танці.

В „Осінньому” ця селянськість так легко, майже непомітно, так природно переходить у „княжість” стародавніх княжих часів, часів могутності давнього Києва чи Галича:

Бенкетуй, молода княгине, —
Поки сонце ще світить радо,
Поки небо твоє ще синє, —
Бенкетуй, моя ладо!

Хай несуть із комор на столи
Виночерпи і плододари
Твої вина, міцні як смоли,
І садів твоїх дари.

Груди груш, винограду грони,
Сині сливи, гради тернини
Гори яблук в огнях червоних
І рубіни рябини.

Та проси, господине гожа,
У гостину до себе друзів,
Та сідай, молода, хороша
У веселому крузі!

Хай шепочутъ до злот шарлати,
Хай горять самоцвітні шати,
Хай виблискують княжі лати
За столами у лади.

Скоро зносиш свою пишноту,
Скоро скинеш багряну барму,
Вдягнеш срібло замісто золта,
Замісць пурпур — мармур.

В „Бабинім літі” спіткаємо улюблenu Стефановичем строфу з чергуванням довших і коротших рядків:

Бабине літо літає на вітрі,
Бабине літо...

Що це пахуче таке у повітрі
Розлито?

Листя — мов злотом обвіяне віття...
Листя мов злoto...

Хмарка там ясна, чи птахи то світять
Одльотом?

В пізніші роки Стефанович залюбки пробував свою майстерність у сонетах, що належать до органічно-найміцніших і найтреваліших в українській поезії останніх років. Волинські сонети Стефановича віщерь повні затишної й своєрідної краси волинських лісистих краєвидів, подібних зрештою також і до дніпровсько-деснянського полісся та пойми. Візьмім для прикладу хоч би сонет „Русалки”:

У ніч липневую у затишкові балки
Уся розквітлася русалками вода...
Не йдіть до берега, бо буде вам біда,
В кущах причайтесь й чудуйтесь, рибалки.
Як дивно граються хрустального вестальки...
А він з високості, — зупинена хода, —
На них потоками промінними спада,
І розсипається між хвилями на скалки...
Хвилини розквіту осяяніх утіх!...
Який між бризками і плюскотами сміх. —
Неначе срібними видзвонюють перснями,
Та ось хитнулися — зітхнули комиші,
Оселі третіми озвались півнями: —
В дніпровій заводі — ні слуху, ні душі.

У „Волинських Сонетах” поет дбайливою і вмілою рукою креслить краєвиди своєї „вужчої батьківщини”. Сонет „Село Велика Глуша” присвячений одному з найглухіших з закинутих волинських сел:

Серед лісів — збіговисько хаток...
Від хащавин, що встали, безбережні,
Сховались всі у вишні — у черешні,
З ляку в тісний стулилися гурток...
З усіх сторін — темнозелений мрок...
„Вкраїнці ви ?” — „Ми, паночку, тутешні”...
Чи знайдете, могутні дні прийдешні,
Цей межу пущ загублений куток?
Як дико тут... А що уже зимою,
Коли усе обгорне білий сон,
Коли вовки нічною чередою,
Мабуть, не раз підходять до вікон?
Яке глупе, глибоке заглушша —
Землі Древлян село Велика Глуша.

„Волинь” є спробою дати загальний образ цієї занедбаної і заглохлої закутини нашої батьківщини:

Забула ринь лінивая Горинь, —
От-от зовсім затримаються води...
Десь у лісах спинилися підводи,
По саму вісь втопившись у дрягliny... .

Тече і ні, розтопленая синь
 На стріхи хат, на ниви і городи...
 І сплять Садки, Кургани, Гориньгради
 І спить уся сонливая Волинь.
 Здається, ѹ час зімкнув свої повіки, —
 Ніколи більш не літимутися ріки,
 Вози навік загрузли у багні...
 Як увірвати годину цюю млосну,
 Як закрикати в цій важкій тишині,
 Щоб раптом все прокинулось зо сну ?

Інколи поет оброблює теми з скарбниці церковної традиції. Для прикладу можемо навести незвичайно вдалий уривок з „Утечі до Єгипту”:

Заснув утомлений Іосиф,
 Не задрімає Меріям.
 Спід плата випустила коси
 І простеля під немовлям
 Шовками вистелено ложе
 І докривало із шовків.
 Засни, засни да нічесоже
 Не потрівоже твоїх снів !
 Над ними — темний і великий,
 Високо винесши главу,
 Камінний звір людиноликий
 Неначе став на вартову.

(„Біля сфинкса”)

VI. Максим Грива (1893—1931.)

Дуже мало залишив передчасно вмерлий від традиційних сухот Максим Грива (Загривний), повстанець-партизан з Чернігівщини.

У своїх гордих і палючих „Ми” Грива заявляв :

Нас питаютъ — якого ми роду,
І для кого торуємъ шляхи.
— Та ж то ми на вратахъ Царогороду
Залишили донинѣ цвяхи !

Та ж то наша долоня шершава
Так стискала залізо меча,
Що німіла зухвала Варшава
І султан мимоволі мовчав.

Ми водили въ Москву Сигізмунда,
А въ Полтаву — варязькую рать, —
Ми карали Росію за Сузdalъ,
За Москву — ми ще будемъ карать.

Хай горить пограбована хата,
Хай въ руїнахъ лежить Чигиринъ, —
Стане степ українцевъ татомъ,
За коронне місто — яри.

Не почуємо : паки і паки, —
Немезіда освятить наш чин,
Ой, ще пальці будуть прилипати
До насичених кровю мечів.

В „Листі” Грива малює краєвиди т. зв. Підкарпатської Руси, ускладнені імпортованим і неприродним для цієї країни повоєнним московсько-сербським цареславієм :

Верхи... потоки... полонини...
І ті ж, похилені, хрести...
Порадь хоч ти мене, єдина, —
куди свій біль мені нести ?...

Такі припадні, сині гори...
 а води — щире серебро...
 Та й тут вкраїнське наше горе
 питоме кинуло тавро...

Газда сумує, сивоусий,
 мовчить гуцулка молода,
 І вже не чути „Слава Йсусу”,
 Не кличе сурма на майдан...

І знову східній піп Востокофф
 Прийшов хрещений люд хрестить,
 І серебро гірських потоків —
 „сапог нечіщенай” мутить...

Христа заступить — „Старець Гріша”,
 Нехай гуцул добра не жде:
 Москаль лукавий заколише
 На Голгощу поведе...

VII. Микола Чирський.

Микола Чирський, талановитий артист, автор кількох комедій і ревюальних комедій (Неофаустіяда, Три серця у дві четверти такту, Місяць і зірки, Отаман Пісня, Останній Монах), на жаль мало знаних відвідувачам вистав українських театрів, зрідка інколи пише вірші. Його „Камяна Мадона” є монументальним програмом загально-національної ролі, еміграційної української лірики:

Скрізь скелі і провалля
Та хижий профіль гострих гір...
Такі суворі й невідрядні далі
Оточують наш монастир...

І небо тут удень — холодна криця,
Вночі ж — чернечая сутана...
Тут вільно Їй, лише Їй одній молиться,
Що все однакова, все — невблагана...

Лиш інколи торкнуть антenu серця
Вібруючі хвилеві хвилі,
Й з під попелу молитв на мить озветься
Те, що колись не з примусу любили.

І кожен тут (чернець, поет і лицар)
Як камяні статуй — без утоми, —
Свої байдужі і холодні лиця
Скеровує у невідоме.

Так похоронним, але певним кроком
Роки минають монастирську браму,
Й лише чорні чотки днів пожовклими перстами
Певніш перебирають з кожним роком.

І поки камяна стоятиме мадона,
Незломна діва з серцем камяним,
Ніхто, ніхто не зойкне, не застогне,
Й буде як скеля мовчазний.

Цих душ сталеві і холодні леза
(Непоборима та одвічна сила)
Заховані у похві тіла,
Й ніхто їх близку не простежить...

І тихо тут — ні радощів, ні суму.
І навіть дзвонам не розбурхать тиші.
Лиш інколи ходою пан-ігумен
Застигле плесо заколише.

Й лиш вістря віч, палаочі вогнем,
У серце камяне мадони
Скеровують упертіш з кожним днем,
Аж поки воском не ростане.

* * *

Чернець поет в монастирі вигнання
В очах своїх заховує грозу,
Що з камня викреше колись кохання,
Що з камня викличе колись слезу!

У своїх дотепних і колючих епіграмах, з якими він вперше виступив на ширшу літературну дорогу (року 1928) Чирський так звертався до Сосюри, Тичини та Рильського, знаних на Советській Україні, поетів, безжалісно картаючи основні хиби кожного з них по черзі:

Вже не турбується більше „ноганом“?
Чи може заплили очі і у Вас салом,
Шановний колего, чи може поганим
Ліпше бути московським васалом,
Ніж українським постом-протестантом.
Але — „*De gustibus non est disputandum*“ . . .

Чи не набридла Вам пантофля папи,
„Землі срган могучий“,
Чи стало Вам за шию крапа
Дрібненький дощ з „одеських тучів“,
А сторозерзана українська столиця,
Вам мабуть більше і не сниться,
бо певно ліпше бути советським адютантом,
Але — „*De gustibus non est disputandum*“ . . .

А вас полонять все красоти
мармурових ніг,
як сніг,
„жорстокий переможче“
Карасиків та окунів,
що над ставком засів ?

Так, ліпше, певно, бути
Рибальським ділегантом . . .
Але — „*De gustibus non est disputandum*“ . . .

А ви усі: письменники, поети, малярі —
квіт, сіль, есенція України своєї,
Ще довго політграмоти будете школярі,
Левигами советської Радії ?

Ще не лоскоче вам ярмо цієї банди ?
Але — „*De gustibus non est disputandum*“ . . .

Неоднократно розроблював Чирський у своїх віршах тему Дон-Кіхота, тему войовничого, героїчного ідеалізму, якому байдужі земні розкоші та блага, який стремить і визнає лише далеку і високу мету :

В пустелі міста, повнім згуку,
 В далекій стороні,
 В залізо сталости закутий
 Хтось їде на коні.
 І спис рука до боку тисне,
 Піднесене чоло,
 А на устах веселу пісню
 Не заглуша гальоп...
 Куди він їде — не питай його,
 Поки ще біль не стих.
 Навколо серця його сяєво,
 Якколо лиць святих.
 Позаду лицарі подолані
 І слава перемог,
 Та серце, многократ проколоте,
 Вже знову заросло.
 Так їде лицар з вірним списом,
 Новий шукати герць
 Поки віків кріавий писок
 Заліза ще не зжер.
 Поки запалу повне серце
 Про Дульцинею снить
 Та з вітряком в завзятім герці
 Не поламався спис...

Ранковою свіжістю, яку пізніше у молодших зустрінемо
 у Б. І. Антонича, визначаються деякі речі Чирського:

Хрипить риплявою іржою фіртка
 В задумливий і старий сад.
 Гойдаються між листям сині дірки,
 Переливається, всміхаючись, роса.
 Ледве примітною між травами доріжкою
 До сірого покривленого ґанку
 Їдеш, ступаючи несміло ніжкою
 На зустріч заспаному ранку.
 Зітхнули під ногами старі сходи,
 Розплющили цікаві очі старні,
 В кімнату бризнуло червону воду
 Ласкаве сонце, пригадавши давнє.
 Блакитний дим цілує височіні
 Й тріпоче пристрасно, ген-ген, як струнка.
 Хмільне повітря впялось в далечінь
 Богняно пяним поцілунком.

VIII. Юрій Клен.

Юрій Клен, поет нео-класичний, продовжуючи традиції французьких парнасців (Леконта де Ліля і зокрема Гередія, що немалій вплив мали на декого з київської школи нео-класиків, є досконалим майстром сонету. Для характеристики його сонетів візьмемо його сонетовий диптих „Кортес“:

I.

В казковий край, під пальми і огави,
Де стигнути темні грони островів,
Тебе помчала далеччю морів
Жадоба золота, пригод і слави.

Вкривались багрощем її заграви
Дзвінкі вітрила легких кораблів
І бачив десь за безміром пісків
Незнаний скарб заморської держави.

Роками mrію ти плекав: тепер
Вона встає між голубих озер,
Жива, втілившися у камінь зrimий.

Дивись: он проти сонця мерехтить
Ta Мехіка з дахами золотими,
Що як сурма в легендах прогремить.

II.

Мабуть нераз вони в дитячих снах
Тобі ввижалися: чудні, далекі,
Золотошкірі і сумні ацтеки
З погордою в затъмарених очах.

І бачив ти крізь млу й прадавній жах,
Як ідолів розsvялені пащеки
В диму пожарів репались від спеки
І золото сліз текло їм по щоках.

Згадавши, ти спинив коня в задумі.
Зеленопере царство Монтезуми!
Невже воно — лиш марево і міт,

Що спопеліє й щезне димом чорним
І тільки диким квітом неповторним
Цвістиме в спогадах прийдешніх літ?

Осінні краєвиди північних київських околиць чи близьких до Києва частин південного Полісся зустрінемо в дізшім циклю поезій Юрія Клена „Осінні рядки”, з якого виберемо одну:

Прозоре озеро лісне
У себе барви всі вбирає,
І в ньому — синє і ясне —
Осіннє небо вицвітає.

О ранкова вроочиста мить!
На все зійшов високий спокій.
Життя, що здавна не шумить,
Мов води чисті і глибокі.

Воно понесло щедрий дар:
Мов листя, скарб той розсипає.
А я блакить і срібло хмар
У синє дзеркало збираю.

І чи ж не дивно, що воно,
Таке мале, а всі простори
Вмістило в собі, мов вікно,
Розкрите в обшар неозорий?

В мені спочила височінь.
Я сонним озером синію.
На все лягла прозора тінь.
По ранку, паморозь лисніє.

Природа тиха і смутна.
Але в усьому обітниця;
„О буде ще така весна,
Яка тобі й не сниться!”

„Мандрівка Сонця” Юрія Клена належить до на жаль нечисленних відгуків нашої поезії на ту страшну національну катастрофу, якою був голод років 1932—34 на Україні. Обіграні, обдерті московською владою до нитки українські селяни вирушили в мільйоновий похід смерти, який у Кленат змальований так:

Обрій розжеврений міддю палає.
Люду обдертого зграї
З лютим одчаєм в очах,
З дітьми, з майном на плечах
Обрій червоний ковтає...
Юрми обдертого люду,

Гори нещаств і бруду...
 В латаних торбах, мішках,
 В сірих клунках
 Злідні й недолю несуть...
 В безвість лягла їхня путь.
 Десь придорожній рівчак
 Або байрак
 Дасть їм нічліг і спочинок...
 Буде їм вітер співатъ
 Ритми прадавніх мандрівок,
 Долю, немов немовля, колисать;
 Вкрай повіки їм сніг.
 Мріється: знов печеніг,
 Половці, обри, татари
 Встали,
 Скитським простором гудуть,
 Ясир женутъ,
 Ale,
 Де ті отари,
 Що після них —
 Три дні й три ночі від теплої пари
 Ген по слідах кочових
 Степова
 Вонко диміла трава?
 Чиж не струмилось ріками
 Ситих кобил молоко і корів,
 Коли степами
 Гуни котили веселий
 Свій гнів?...
 Чорно зітхають покинуті села.
 Що там у полі леліє?
 Денеде, там, де буяє будяк,
 Між бурянами лисніє
 Кінський кістяк.
 Сонце, всміхаючись пяно,
 Наче на клавішах фортепіана,
 На білизні його ребер
 Виграває *marche funèbre*
 З рогу рясного прокляття
 Сипле розбещений голод.
 В дірки подертого шмаття
 Лашиться голубом холод.
 „Хочби надибати песьюго падла”.
 Мріє біляве хлопча пяти літ,
 „А як помре оцей дід,

Буде він нам на обід".
 Сонце, скажене вагадло,
 Бється об захід, об схід,
 В неба прозорого лід,
 Наче ним бавиться вітер свавільний,
 Мати якась божевільна
 Сина гойдає,
 Тихо співає :
 „В Бозі
 Десь у дорозі
 Вмерло у мене аж пятеро,
 Слава тобі, о диктаторе!"

Потім поет малює вічні образи з цього походу **смерти**
мільйонів :

Ніч, немов золотистий вінець,
 Вабить вогнями далекий двірець,
 Дух його затхло-теплавий
 Млосно-ласкаво
 Обвіє,
 Спливе на вії.
 Покотом ляжуть усі на підлозі ...
 Там, де плювки їй недокурки ...
 Хто, підістлавши підтоптану бурку,
 Хто — своє дране ганчіря
 Будуть у вікна світити сузір'я ...
 Торби з клунками,
 Мішками
 Сон їх оточать горами.
 Хайже їм сниться: то сніжні Монбланы
 Вже їх вітають крізь сині тумани
 А коли поїзд хрипкий
     і хиткий
 Прийме в смердючі вагони,
 Як в Авраамове лono,
 У вутлі, розбиті,
 Линвами зшиті,
 Хай він, гойдаючи, людям навіє
 Соняшну mrю,
 Ніби то лебідь ясний Льоенгріна
 Вже їх везе у щасливу крайну ...
 Гори лахміття
 Чорні почвари одчаю
 Повінь страшна лихоліття
 Через степи і байраки
 Геть викидає.

Голод сурмить, як осел.
 Наче великі кльоаки,
 Київ і Харків, Полтава, Одеса
 В себе приймають
 Буру блюмотину сел.
 Цитте, бо правиться
 Чорна меса
 По всій Україні...
 Хай же імя твоє славиться,
 Ти, що поле обернув у пустині!

Скрізь, у степах і мочарах,
 В тундрах і тайгах, страшних, як кошмари,
 І по містах,
 Прошитий шпиллями дзвіниць,
 Стиснутий ребрами камяниць,
 Закоцюб
 І загниває покинутий труп
 Велитня бронтозавра,
 Що від Кури до Печори,
 Від Йокагами до Гавра
 Смородом сповнив простори.
 Обрій розжарений міддю палає,
 Ковтає,
 Кручений шлях,
 Злидні і жах,
 Жовті калюжі,
 Стоптаний лан
 І натовп, що суне, байдужий
 (В серці майбутнє — як скарб),
 В цей гураган
 Соняшних фарб.

Найбільшої височини напруження і піднесення досягає ця поема в останній частині, де поет впроваджує юрби вмираючих наших селян до стародавньої столиці України:

Якже їх стріне прадавня столиця,
 Та, що їх кличе, як владна сурма,
 Та, де у танці шалено сплелися
 Тиф і холера й чума?
 Глянь!
 Скрізь болото і твань.
 Край твій вимер.
 Вітер гасає по жертвах.
 Тільки святий Володимир
 Високо понад Дніпром

Благословляє мертвих
Погаслим хрестом.

В пітьму кидає місто
Ліхтарів золотаві намиста...
Вже їх впускають тополі і вежі
У зачаровані межі.
Чи ж не пророчили книги, що будуть
В літа останні знамена і чуда?
Що, коли тінь косолобого Вія
Не перетне їх путь!
Що, коли з місця зійдуть
Лавра й священа Софія!
Плинуть, ідуть неупинно...
Хай їх приймає гостинно
Мертвий майдан,
Де в летаргічному сні
На бронзовому коні
До шайтана з аула
До Вельзевула
В електричний туман
Простяг булаву Богдан.

IX. Олена Теліга.

Найцікавішою й найвизначнішою з жінок, що беруть участь у сучаснім українськім поетичнім русі є Олена Теліга. Її творчість нервова, напружена, актуальна; ставлення до життя чинне й суворе; мова виразна, енергійна, рішуча; теми завжди несподівані й гостро й яскраво трактовані; світотворческого інтересу не ідилічне — а трагічне.

Однією з найбільш досконалих речей Теліги є „Вірність”:

Від сонця свят і непогоди буднів,
Щоб не змінилися безцінні фарби,
В твою скарбницю я складаю скарби,
Які дає мені мое полуdné.

Скарбницю ту ти залишив без журно,
А я сховала у глибокий спокій,
Де інших пристрастей рвучкі потоки,
Її не змиють у годину бурну.

Приходять люди й золоті пориви
Несуть за скарби, що господар кинув,
Та я не хочу за найвищу ціну
Віддати те, чим володіє привид.

• Так часом хтось, у невимовній вірі,
Яку не вбити ні рокам, ні втомі,
Пильнує квіти у порожнім домі
І сум кімнат самітним кроком мірить...

Перед вікном шумлять, шумлять тополі
І захід сонця — мов крівава рана,
І на столі розкрита книжка пана,
Що може не повернеться ніколи.

В зеніті дотеперішньої творчості Теліги стоїть і її „Неповторне свято”:

Гарячий день — і враз достигле жито,
І допяніють обважнілі ґrona.
Він ще незнаний, ще непережитий
Єдиний день — моого життя корона.

І що це буде — зустріч, чин, екстаза?
Чи дотик смерти на одну хвилину?
Душа спяніє, сповниться одразу
Подвійним смаком — меду і полину.

А дивне серце, п'яне і завзяте,
 Відчує певність, мов нехібну шпаду :
 Мій день єдиний ! Неповторне свято !
 Найвищий верх — і початок до спаду.

Незвичайну внутрішню душевину міць проявляє Олена Теліга у своїй творчості, а найбільш у „Не треба слів” :

„Не треба слів ! Хай буде тільки діло.
 Його роби — спокійний і суворий.
 Душі не плутай у горіння тіла,
 Сховай свій біль. Стريمай раптовий порив”.
 Але для мене — у святім союзі
 Душа і тіло, щастя з гострим болем,
 Мій біль бренить. За те, коли сміюся
 І сміх мій рветься джерелом на волю.
 Не лічу слів. Даю без міри ніжність.
 А може в цьому й є моя сміливість :
 Палити серце в хуртовині сніжній,
 Купати душу — у холодній зливі,
 Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив
 Та там, де треба, я тверда й сувора :
 О, краю мій, моїх ясних привітів
 Не діставав від мене жадний ворог !

В присвяті „Чоловікові” Теліга напружено чекає нового поклику „канонади грізного грому” :

Не цвітуть на вікні герані —
 Сонний символ спокійних буднів.
 Ми весь час стоїмо на грані
 Невідомих шляхів майбутніх.
 І тому, що в своїм полоні
 Не тримають нас річі й стіни,
 Ні на день в душі не холоне
 Молодече бажання чину.
 Шо нам щастя солодких звичок
 У незмінних обіймах дому !
 Може завтра вже нас відкличе
 Канонада грізного грому !
 І напружений погляд хоче
 Відшукати у тьмі глибокій —
 Близкавок фанатичні очі,
 А не місяця мрійний спокій.

Досить часто у Теліги трапляються більш типові для жіночої творчості речі, але вони ніколи не мають багато спільногого з „бахчисарайськими фонтанами” і іншими східними солодощами співачки „Вогня і попелу” — Наталії Лівицької=Холодної. У Теліги все переважає західній, чи на-

віть лівнічно-західній, „варязький”, а не розслаблений орієнタルний первень. Візьміть хоч би наприклад її „Літо”:

Топчуть ноги радісно і струнко
Сонні трави на вузькій межі,
В день такий — віддатись поцілункам,
В день такий — цілим натхненням жити.

Пінним сонцем тіло налилося,
Тане й гнеться в ньому мов свіча;
І тремтить сквильоване колосся,
Прихилившись до мого плеча.

В сотах мозку, золотом прозорим,
Мед думок розтоплених лежить,
А душа вклоняється просторам
І землі за світлу радість — жити.

І за те, що стільки уст палило
І тягло мене вогнем спокус,
І за те, що замінить не сила
Ні на що — твоїх єдиних уст.

Але частіше зустрінемо в неї настрої героїчної, розpacливової самотності:

Ніч була розбурхана та тьмяна,
Вітер грав і рвав пом'яті струни,
Я пила самотно аж до рана
Темну розпач — найгіркіший трунок.

А під ранок, зором помертвілим
Розгорнувши спопелій морок,
Віднайшла я ненаправний вилом
На землі, на небі і в просторах...

Та в душі, як день слабий і сірий,
Прокидалась втіха блідолиця,
Щоб навчать її своєї віри:
У житті нічому не молиться.

Заклики до великих, бурхливих поривань виповнюють
нижче поданий вірш її:

Не любов, не примха й не пригода --
Ще не всьому зватися дано!
Ще не завжди у глибоких водах
Відшукаєш непорушне дно!

І коли твоя душа воскресла
Знову мчиться у осяйну путь —
Не питай, чи її надхнені весла
Темний беріг сміли відштовхнуть.
Не любов, не ніжність і не пристрасть...
Але серце — збуджений орел!

Пий же бризки свіжі та іскристі
Безіменних, радісних джерел!

Будені пориви і небудені пориви серед зліднів еміграційного життя докладно охоплює „П'ятий поверх” О. Теліги:

Так, завтра зрання та ж незмінна пісня,
Все теж життя бездомних волоцюг,
І ще міцніше, аж за горло стисне,
Тяжких турбот ржавіючий ланцюг.

Та приде вечір — завтра чи позавтра, —
Забувши втому, я не буду йти, —
Я буду бігти й обминати авта —
На п'ятий поверх, де чекаєш ти.

І невідмінно — березень чи грудень —
Все теж питання й відповідь: „на днях” ...
Все та ж потіха: „може якось буде” ...
Все такоже в мозок — найгостріший цвях.

Та ось вже ніч. І на руці твій дотик.
Ясніє зір, відпочиває слух.
І так безжурно скинути турботи
Як з голови мій чорний капелюх.
А покій наш — це передпокій неба,
І у казки я вірю знов і знов,
Бо в хмарах місяць, мов у піні лебідь,
Перепливає крізь мое вікно.

Ти теж веселий і веселим кроком
Обходиш покій тут і знову там.
„Буенос-Айрес! Африка! Марокко!” —
Так дзвінко й гостро вимовлять устам.

Палить сонце, дощі, вітри,
У пісках поринає крок,
Серед ночі зловіщий крик
Залітає до нас в шатро.
„Відпливаймо!” — беру весло,
„Небезпека!” — не зложу рук,
Все разом: і добро і зло,
Всі шляхи: і пісок і бруд.

А завтра зрання — та ж незмінна пісня,
Все такоже на бік чорний капелюх,
І аж доночі не спаде, не звисне
Тяжких турбот ржавіючий ланцюг...

У вірші „Поворот” Теліга суворо й річево дивиться в очі невблаганої дійсності майбутнього:

Це буде так: в осінній день прозорий
Перейдемо ми на свої дороги.

Тяжке змагання наші душі зоре,
 Щоб колосились зерна перемоги.
 І те, що мрією було роками —
 Все переллеться вдійність і можливість..
 Нам буде сонцем кожний кущ і камінь
 У ці хвилини гострі і щасливі.
 Подумать тільки: наші села й люди !
 А завтра прийдемо — до свого міста !
 Захоплять владно зголоднілі груди
 Свое повітря — тепле і іскристе !
 У час розлуки, при кінці дороги,
 Замерхтих між нами смуток тихий...
 Поспішимо ми на старі пороги,
 Розлетимося під забуті стріхи.
 Відразу щастя вітром нас обвіє —
 Ще мить одна і ми у себе дома !
 Та дійсність завжди не така, як мрія
 А наша зустріч інша, невідома :
 Зловіщий сум зворотний вітер вишле
 І кине серце у крижаний протяг.
 Усе нове... І до старої вишні
 Не вийде мати радісно напроти.
 Душа з розбігу стане на сторожі,
 Щоб обережно, але гостро стежить
 Всі інші душі — зимні, чи ворожі
 І всі глибокі поміж ними межі.
 Як часто серце запалає болем,
 А щось горяче наше горло стисне,
 Коли над рідним, тим же самим полем
 Розправить крила незнайома пісня.
 Чекає все : і розпач і образа,
 А рідний край нам буде — чужиною...
 Не треба смутку ! Зберемось відразу,
 Щоб далійти до цілі провідної.
 Заметемо піском глибокі межі
 Перейдемо скрізь дикі води — бродом,
 Щоб взяти певно все, що нам належить
 І злитись знову зі своїм народом.

На докори, що, мовляв, не до лиця жінці тримати меч
 у руці, Теліга відповідає : *Відповідь*

О, так, я знаю, нам не до лиця,
 З мечем в руці і з блискавками гніву,
 Військовим кроком, з поглядом ловця,
 Іти завзято крізь вогонь і зливу.

Ми ж ваша пристань, — тиха і ясна,
Де кораблями — ваші збиті крила.
Не Лев, а Діва — наш відвічний знак.
Не гнів, а ніжність — наша вічна сила.

Та ледве з ваших ослабілих рук,
Сповзає зброя ворогам під ноги,
Спиває ніжність легендарний крук —
Жорстокий демон бою й перемоги.

І рвуться пальці — довгі і стрункі,
Роздерти звички, як старі котари,
Щоб взяти зброю з вашої руки,
І вдарить твердо — там, де треба вдарить.

Та тільки меч, блискучий і дзвінкий,
Відчує знову ваш рішучий дотик, —
Нам Час розгорне звиклі сторінки :
Любов і пристрасть... Ніжність і турботи...

„Сонний день” Теліги вражаюче суперечить своєю полу-
м'яністю своїй власній назві :

Безтурботність і світливий спокій...
Сонний день всі думки придушив.
Не шумлять дерева високі,
Теплий мох підбирає кроки,
І крім нас — ні душі.

Мрії, спогади — все згоріло...
Легко жити без великих хотінь !
Ніжно ранять промінні стріли.
І зривають весняні крила —
У мережану тінь.

Але там, де берізка-пані,
Шаль прозорий нам кинула в дар,
Всі думки колихнулись, п'яні,
І пориву зломить не в стані,
Піднялись аж до хмар !

Голос твій затретмів, мов птиця,
Під потоком палаючих слів,
Про козацькі степи й станиці,
І про все, що лише присниться
Не на рідній землі.

Поховалась в зелених травах,
Відкотилася казка проста...
Але кожне із слів яскравих
Обірвалось на душу мляву
Ніби весла на став.

Сиу нема ! Ми б летіли в гори,
 В височінь, аж на соняшний шпиль,
 Бо під ним, всю пекучу змору
 Захлісне і напоїть море, —
 Чорне море — мов хміль !

Ще більше поривності і соняшності ховає в собі „Дніпро-
 юний день“ :

День прозорий мерехтить, мов пломінь,
 І душа моя горить сьогодні.
 Хочу жити, аж життя не зломить,
 Рватись в гору, чи летіть в безодню.

Хоч людей довкола так багато,
 Та ніхто з них кроку не зупинить,
 Як що кинути в рухливий інатор
 Найгостріше слово — Україна.

І тому росте, росте прокляття ?
 Всі пориви запального квітня
 Неможливо в дійсність перелляти
 На землі байдужо-непрівітній.

Хочу крикнути в далечінь без краю,
 І когось на допомогу кликати
 Бо душа моя сьогодні грає
 І рушає на шляхи велики.

Хай мій клич зірветься у високість
 І мов прапор в сонці, затріпоче,
 Хай кружляє, мов невтомний сокіл,
 І зриває рідних і охочих !

Все чекаю на гарячий подих, —
 Геній людський, чи лише випадок —
 Щоб застиглі і покірні води
 Забурлили водоспадом.

І коли закрутить непогода,
 І мене підхопить мов піщину,
 Хай несуть мене бурхливі води,
 Від пориву, до самого чину !

Натомісць „Чужа весна“ віє холодом відчуження :

Десь, цілком недалеко, засліплює світло,
 Десь ридають трамваї і мучаться авта,
 Але тут, в синіх сутінках,тиша заквітла,
 А за сонними вікнами, блимає нафта.
 Я піду, як звичайно, порожнім провулком,
 Бо мене обійтиме вітер весняний,